

Wstęp

We współczesnej gospodarce światowej dominującą rolę w jej rozwoju odgrywają obszary koncentracji nowoczesnego potencjału społeczno-gospodarczego określane jako bieguny wzrostu, ośrodki centralne, obszary metropolitalne. Różnicowanie światowej przestrzeni gospodarczej dokonuje się przez proces narastania potencjału metropolii i pogłębiania się dysproporcji między nimi i obszarami pozametropolitalnymi. Metropolie są przestrzenią, w której występują najkorzystniejsze warunki do postępu cywilizacyjnego, w którym dominującą rolę odgrywają wartości niematerialne, takie jak wiedza, wysokie kwalifikacje, przedsiębiorczość, kreatywność i innowacyjność.

Ponadto, cechą wyróżniającą metropolie są pełnione funkcje wyższego rzędu o randze globalnej. Wyższa ranga metropolii jest związana z wyższym rzędem sprzedawanych dóbr i świadczonych usług, większą rozległością obsługiwanego obszaru oraz liczby ludności. Rozległość tę można określić jako maksymalną odległość, którą rozproszona ludność gotowa jest pokonać, aby nabyć dobra i usługi oferowane przez miasto metropolię (ośrodek centralny). Dyfuzja funkcji metropolitalnych powoduje, że metropolie i obszary metropolitalne zawsze będą poszerzały swoje granice, a silne powiązania między metropoliami wykształcają centra kontynentalne, których tempo rozwoju jest uzależnione od stopnia nowoczesności gospodarki. Dyfuzja funkcji wykształca system powiązań produkcyjnych, technologicznych, finansowych, instytucjonalnych między metropolią a otoczeniem, włączając je w ogólnoswiatowy proces produkcji i wymiany. Rozwój społeczno-gospodarczy kształtujących się centrów kontynentalnych wykształca system trwałych związków, obejmujących coraz więcej regionów, tworząc międzynarodowe bieguny wzrostu. Współcześnie obserwujemy polaryzację przestrzeni ekonomicznej i pojawianie się nowych biegunów wzrostu gospodarki światowej. Nowym biegunem wzrostu gospodarki światowej jest region Azji Południowo-Wschodniej i Indii. Nowe regiony z powodzeniem konkurują z resztą Świata, wykorzystując przewagę konkurencyjną związaną przede wszystkim z taną siłą roboczą.

W Polsce, od 1990 r. kształtujące się obszary metropolitalne są głównymi beneficjentami szybkiego rozwoju gospodarczego. Koncentracja nowoczesnego kapitału, infrastruktury techniczno-instytucjonalnej najwyższego rzędu powoduje, że obszary te uzyskały w krótkim czasie przewagę konkurencyjną nad pozostałą częścią kraju. Wielkie miasta i ich satelity (aglomeracje) przyciągają tysiące emigrantów z terenów wiejskich, klasę średnią z innych regionów, państw, naukowców, artystów, dobrze wykształconych pracowników, mają zdolność do zatrzymywania czynników produkcji. Na niewielkim obszarze buduje się nowoczesną infrastrukturę w postaci lotnisk, autostrad, dróg ekspresowych, szybkich kolei. W obszarach metropolitalnych, w wyniku procesu koncentracji gromadzą się centra logistyczne biznesu, centra finansowe, mają swoje siedziby największe i najbardziej renomowane uniwersytety, znajdują się centra kultury. W dużych aglomeracjach najłatwiej jest o kapitał – łatwiej można po-

zyskać środki finansowe na założenie firmy, a koncentracja wysoko kwalifikowanych specjalistów pozwala na profesjonalne prowadzenie firmy. Ponadto, obowiązujące tam wysokie standardy biznesu globalnego tworzą dobrą koniunkturę w ocenie atrakcyjności lokalizacji metropolii.

W Polsce bardzo wyraźnie rysuje się ós podziału między obszarami metropolitalnymi i niemetropolitalnymi. Wyraźny podział regionalny kraju na beneficjentów rozwoju gospodarczego i przegranych ma głębokie przyczyny i uwarunkowania historyczne (związane m.in. z przynależnością w przeszłości poszczególnych regionów do różnych organizmów państwowych – okres zaborów), oraz uwarunkowania systemowe. Szczególnie widoczne są różnice w przestrzennym rozwoju kraju między regionami zaliczanymi do Polski Wschodniej a resztą Polski.

O skali problemu świadczy zaliczenie pięciu województw Polski Wschodniej (lubelskie, podlaskie, podkarpackie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie) do najbiedniejszych regionów Unii Europejskiej. W wymienionych regionach produkt krajowy brutto na mieszkańca, mierzony parytetem siły nabywczej, w żadnym z nich nie przekracza obecnie 40% średniej Unii Europejskiej. Województwa te są zwartym przestrzennie obszarem stanowiącym 32% powierzchni Polski, na którym mieszka niecałe 22% mieszkańców kraju, którzy tworzą ok. 16% produktu krajowego brutto. Podstawowym problemem tego makroregionu jest bardzo niski poziom spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej. O powadze problemu świadczy to, że w polityce regionalnej kraju regionom Polski Wschodniej poświęca się coraz więcej uwagi. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego przygotowało *Strategię Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020*. Należy pamiętać, że osiągnięcie sukcesu przez Polskę Wschodnią wymaga nie tylko znacznych środków, przeznaczanych na wspieranie rozwoju społeczno-gospodarczego, ale zastosowania palety nowoczesnych instrumentów polityki regionalnej, współdziałania różnych partnerów, rozwijania endogenicznego potencjału rozwojowego oraz wykorzystania możliwości, jakie wynikają z członkostwa naszego kraju w Unii Europejskiej.

W tym kontekście szczególną rolę przypisuje się dużym aglomeracjom Polski Wschodniej (Lublin, Białystok i Rzeszów) które dzisiaj nie spełniają jeszcze warunków obszarów metropolitalnych, ale ich rozwój wskazuje, że spełniają wszystkie funkcje podstawowe, dodatkowe i uzupełniające. Od metropolii różni je tylko ich skala i stopień natężenia funkcji, liczba ludności, wielkość obszaru, wielkość potencjału gospodarczego, społecznego, technicznego. Różnice są znaczne, lecz należy brać pod uwagę to, że małe metropolie, podobnie jak duże, oddziałują na rozwój obszaru metropolitalnego i całego regionu.

Prezentowana publikacja składa się z kilkunastu cząstkowych opracowań przygotowanych przez autorów reprezentujących główne ośrodki akademickie kraju, autorów zajmujących się problemami ważnymi dla polityki regionalnej kraju. Publikacja jest próbą odpowiedzi na pytanie, czy i w jakim zakresie tempo rozwoju Polski Wschodniej jest uzależnione od rozwoju obszarów metropolitalnych? Czy regiony Polski Wschodniej skazane są na długoletnią separację?

Zbigniew Makiela